

מינכן, ועידת-

ועידה שנערכה ב-29-30 בספטמבר 1938 במלון במינכן שבבווריה בהשתתפות ראשי ממשלות בריטניה, צרפת, גרמניה ואיטליה, ובה הושג הסכם המסדיר העברת שטחים של צ'כוסלובקיה לגרמניה.

ו"מ התכנסה לאחר משבר ממושך בעניין מעמדו המדיני של המיעוט הגרמני בצ'כוסלובקיה, ובסופו של משא-ומתן קדחתני, שהתנהל בעיקר בין ראש-ממשלת בריטניה נוויל צ'מברלין ובין קנצלר גרמניה אדולף היטלר. שני המשתתפים האחרים בוועידה, ראש-ממשלת צרפת אדואר דלדיה, וראש-ממשלת איטליה, בניטו מוסוליני, מילאו תפקידים משניים. צ'כוסלובקיה לא שותפה בוועידה ובהכרעותיה, והחלטות ו"מ נמסרו לה כפסק-דין סופי שעליה למלאו בלי ערעור.

חמישה חודשים אחרי ו"מ בא, בהמשך ישיר להחלטות הוועידה, חיסולה של מדינת צ'כוסלובקיה והשתלטותה של גרמניה עליה ועל משאבי כלכלתה וצבאה. כתוצאה מו"מ ומחיסול מדינת צ'כוסלובקיה הוטה מאזן הכוחות באירופה לטובת גרמניה והואצה הידרדרות אירופה למלחמת-העולם השנייה. צ'כוסלובקיה היתה החזקה והעשירה ביותר מבחינה צבאית וכלכלית מכול המדינות שבין גרמניה לברית-המועצות. היו לה חוזה הגנה הדדית עם צרפת משנת 1925 וחוזה הגנה עם ברית-המועצות משנת 1935. נפילתה סימלה את התמוטטות המערכת הבין-לאומית שהוקמה ב-1918.

'מינכן' הפך לשם דבר, למושג פוליטי המסמל מדיניות בלתי מוסרית, הסגרת מדינה ידידותית לאוייביה, בגידה בזויה בבעל-ברית בעת משבר מכריע, כניעה פחדנית לרודן תוקפן, ומעל לכול – מדיניות קצרת טווח המכוונת לקנות שלום ולמעשה מקרבת את המלחמה. השימוש התכוף במושג 'מינכן' הוא לרוב לצרכים רטוריים או פובליציסטיים, כדוגמה להפקת לקחים מן ההיסטוריה, או כאזהרה מפני מדיניות דומה במקומות אחרים ובזמנים אחרים.

שלושה תהליכים התמקדו בהסכם מינכן, ואלה הם:

- התפתחות מדיניות חוץ של גרמניה הנאצית, המכוונת להשתלט, בשלב ראשון, על שתי מדינות שכנות אוסטריה וצ'כוסלובקיה, כבסיס לעוד כיבושים ולהגדלת 'מרחב המחיה' (לבנסראום) של העם הגרמני;
- התפתחות מדיניות בבריטניה השואפת, מטעמים מדיניים, כלכליים ומוסריים, לפיוס

(Appeasement) עם גרמניה, רויזיה של חוזה ורסי במגמה לתקן את מה שנתפס אצל מדינאים בריטים רבים כעוולות שנעשו לגרמניה, ובהן הכללת שלושה מיליונים וחצי גרמנים בניגוד לרצונם במדינת צ'כוסלובקיה החדשה, ושליטת זכות ההגדרה

העצמית מהם, זכות שמכוחה הוקמה מדינת צ'כוסלובקיה. רוב הזמן עמדה מגמת הפיסנות של הבריטים בניגוד למדיניות הנוקשה של הצרפתים הנעוצה בצורכי הביטחון של צרפת, ועיקרה שמירה תקיפה על המגבלות שהוטלו על גרמניה בהסדרי השלום ב-1919 ועל בריתות עם מדינות הגובלות בגרמניה. מאז 1936 ניכרה גם בצרפת מגמה פייסנית כלפי גרמניה;

- התפתחות היחסים בין ממשלת צ'כוסלובקיה ובין אזרחיה הגרמנים, שתחילה סירבו להיכלל בה, אך במרוצת שנות ה-20 השלים חלקם עם המצב והם נשאו ונתנו עם הממשלה על זכויותיהם כמיעוט לאומי.

שלושת התהליכים, שהתפתחו בנפרד, התרכזו בנובמבר 1937 בסדרת צעדים חשובים. בישיבה סודית ב-5 בנובמבר 1937 העביר היטלר לראשי הצבא והמדינה הוראה מפורשת לכבוש בהזדמנות ניאותה את אוסטריה וצ'כוסלובקיה. ראש-הממשלה החדש בבריטניה, נוויל צ'מברליין, החליט שלא להסתפק עוד בפייסנות סבילה כלפי גרמניה, אלא ליזום מדיניות של שיתוף-פעולה לקראת הסכם כולל עם גרמניה הנאצית על בסיס של רוויזיה של חוזה ורסי בדרכי שלום. ב-19 בנובמבר 1937 נשלח חבר הממשלה לורד הליפקס בשליחות חשאית לברלין, לברר מהן תביעות גרמניה.

המשבר הכלכלי בעולם פגע בצ'כוסלובקיה במיוחד באזורי הגרמנים המתועשים, והחריף בקרב התושבים הגרמנים את האיבה לממשלה, בעיקר נוכח הצלחות הממשלה הנאצית בגרמניה בתחומי הכלכלה והמדיניות. תחילה שאף מנהיג המפלגה הנאצית בחבל הסודטים (Sudetenland) קונרד הנליין, שמאז 1935 עמד בראש המפלגה הגדולה ביותר במדינה, לכבוש את השלטון בצ'כוסלובקיה מבפנים. ואולם, ב-1937 חלה תפנית ברורה במדיניותו, ובמכתב ששיגר ב-19 בנובמבר 1937 להיטלר העמיד עצמו לרשותו לצורך כיבוש צ'כוסלובקיה.

מאז 1936 עברה גם צרפת למדיניות של הצלת עצמה על-חשבון התחייבויותיה לבעלות-בריתה במזרח אירופה. דלדיה, ראש-הממשלה מאז אפריל 1938, פסח לרוב על שתי הסעיפים בין עמדה נוקשה לוותרנית, אך שר החוץ, ז'ורז' בונה, צידד במדיניות החוץ של הבריטים וביקש להימנע בכול מחיר ממלחמה למען צ'כוסלובקיה, בעיקר מלחמה שכך אחד עם ברית-המועצות. גנרלים צרפתים ומדינאים תבוסתנים חיזקו את הקו הנקוט בידי שר החוץ.

התגבשות העמדות הללו בשנת 1938 האיצה את משבר בעיית צ'כוסלובקיה. האנשלוס, סיפוחה של אוסטריה לגרמניה במרס 1938, עורר תגובה רפה בלבד במערב, ופילס דרך למתקפת גרמניה נגד צ'כוסלובקיה. הקבינט הבריטי החליט שלא לתת התחייבויות לצ'כוסלובקיה נגד התקפה מצד גרמניה. באפריל 1938 העלה המיעוט הגרמני דרישות חדשות וקיצוניות, וזאת בעידודו של היטלר לדרוש יותר ממה שניתן היה לקבל מהצ'כים,

במטרה להחריף את המשבר. במאי 1938 גוייס צבא צ'כוסלובקיה עקב שמועות על תנועות צבא גרמניה, ובירות המערב השמיעו אזהרות תקיפות לברלין. תגובת הזעם של היטלר היתה לתקן את נוסח תוכנית הפעולה נגד צ'כוסלובקיה ולהדגיש את החלטתו הנחושה למחוץ במועד קרוב את צ'כוסלובקיה בכוח.

ככול שהחריף המשבר סביב בעיית צ'כוסלובקיה כן גברה להיטות ממשלת בריטניה להבטיח, שהשינויים הבלתי נמנעים לא יעשו באלימות אלא בהסכם בין לאומי. באוגוסט שלחה ממשלת בריטניה, בהסכמה חלקית של צרפת, את לורד וולטר רנסימן, לשליחות תיווך, ובתוך חודש השיג רנסימן את הסכמת ממשלת צ'כוסלובקיה לדרישות של הגרמנים מאפריל בדבר אוטונומיה. ואולם אז, בתחילת ספטמבר, דחה הנליין את הפתרון שהוא עצמו הציע, וזאת בהתאם להוראות להחריף את המשבר. צ'מברלין החליט לנסוע בעצמו לגרמניה כדי למנוע מלחמה, וב-15 בספטמבר נועד עם היטלר במעון ההרים שלו ברכטסגאדן (Berchtesgaden). רשמית צידדה בריטניה באוטונומיה לגרמנים הסודטים, ואולם, כיום ידוע שצ'מברלין עצמו וכמה מיועציו בממשלה ומחוצה לה השלימו מכבר עם סיפוח הסודטים לגרמניה כדי להרגיע את היטלר. ברעיון הסיפוח תמכו בטאוניס שמרניים וסוציאליסטים כבר לפני שעלה בממשלה. כרבים אחרים סבר צ'מברלין שמתן הגדרה עצמית לגרמנים, כלומר, סיפוחם לגרמניה, הוא פתרון צודק ומוסרי, וידע שדעת הקהל בבריטניה תתמוך בו.

בפגישה הראשונה, הפתטית והדרמתית, בין צ'מברלין החרד לשלום והחותר לפתור סכסוכים בדרכי פשרה ונועם, ובין הרודן הדינמי, השואף להשתלט על אירופה אך מעוניין לפי שעה לנצח בעורמה ובמרמה, התקבל עקרון הסיפוח. מכיוון שצ'מברלין האמין שאם לא יסופח חבל הסודטים לגרמניה תפרוץ מלחמה, ראה בסיפוק את תוצאות המאמץ הדיפלומטי, והאמין להתחייבותיו של היטלר. הצעד הבא היה הזמנה לצרפתים להצטרף ללחץ משותף על צ'כוסלובקיה להיכנע ולהסכים לקריעת חבל הסודטים ממנה. התוכנית המשותפת האנגלית-הצרפתית שעובדה בלונדון הוגשה לצ'כים ב-19 בספטמבר ודרשה מהם למסור לגרמניה את השטחים שיותר מ-50% מתושביהם גרמנים, אחרת ישאו לבדם באחריות לתוצאות. לפי התוכנית האנגלית-הצרפתית עמדו להימסר לשליטת גרמניה גם 800,000 צ'כים. מסירת קו הביצורים שלה לגרמניה עתידה היתה לחשוף את צ'כוסלובקיה וליטול ממנה את הגנתה. היתה הערכה מוגזמת לעליונותה הצבאית של גרמניה ובמיוחד של חיל האוויר שלה, ורווחה בבריטניה חרדה בפני מכת מחץ מן האוויר העלולה במחיי-יד להרוס ערים ולהרוג מאות אלפי אדם. ראשי המטות בבריטניה המליצו על דחייה של כול מעורבות מלחמתית, בהעריכם שחימוש בריטניה עומד על סף התפתחות רבת היקף. חל גם כרסום באינטרס של בריטניה בקיומה של צ'כוסלובקיה כמעוז נגד גרמניה. אירופה שוב לא נראתה בעיני הבריטים כחצויה בין שני מחנות עויינים כמו בהסדרי השלום מ-1919, אלא כמושתתת על שיתוף-פעולה בין

הבריטים לגרמנים, ועל הסדר כולל של בעיות אירופה. הצ'כים חשו נבגדים, אך לאחר מחאות נכנעו, וב-22 בספטמבר נסע צ'מברלין לפגישה שנייה עם היטלר בגודסברג (Godesberg), אחרי שבינתיים הועלו עוד תביעות מצ'כוסלובקיה מצד פולין לאיזור טשן (Teschen), ומצד הונגריה לקרפטורוס. בפגישה השנייה נוכח צ'מברלין לתדהמתו, שהיטלר שוב אינו מסתפק בתביעותיו הקודמות, ודורש כיבוש צבאי מיידי ומשפיל, ובכלל זה איסור להוציא כול חפץ או בעל חיים מן השטחים שיימסרו. נוכח תוקפנות הגרמנים התקשחו עמדות הבריטים, הצרפתים והצ'כים. ממשלת צ'כיה בראשות גנרל ין סירובי דחתה את תזכיר גודסברג וציוותה לגייס את הצבא. הצרפתים גייסו כוחות מילואים והבריטים את הצי. ב-26 בספטמבר פירסם שר החוץ הליפקס איגרת תקיפה, ואפשר היה לפרשה כנכונות להילחם. לזמן קצר נראה היה שהוצב קו אדום, שאם יחצהו היטלר תפרוץ מלחמה. ממשלות המערב אף הודיעו לצ'כים שאין מייעצים להם עוד להימנע מגיוס.

אך עמדות היסוד של צ'מברלין לא השתנו. אחר שהסכים לסיפוח, לא היה יכול לצאת למלחמה על דרך העברת השטחים. בשידור לאומה ב-27 בספטמבר אמר, שנורא הדבר שהבריטים מתכוננים למלחמה בגלל ריב בארץ רחוקה בין עמים שעליהם אין הם יודעים דבר. אותו משפט מפורסם משקף נאמנה את סירוב הבריטים לערוב לגבולות מזרח אירופה. כדי למנוע הידרדרות למלחמה כתב צ'מברלין להיטלר ולמוסוליני, והציע לערוך ועידה של ארבע המעצמות. כעבור יום, בעת נאומו בבית-הנבחרים, קיבל באורח דרמטי את ההזמנה לו"מ, שזומנה ליום המחרת. צ'מברלין הפסיק את נאומו ויצא לעוד מסע, מלווה בתמיכה ציבורית נלהבת.

משמעות ההזמנה היתה, שהיטלר ויתר ברגע האחרון על פלישה צבאית והסכים להסדר. הסיבות היו שהוא איבד את אלמנט ההפתעה הדרוש ל"מלחמת הבזק" שתוכננה. להיטלר גם התברר שמצביאיו מתנגדים למלחמה, מחשש שהבריטים והצרפתים יילחמו נגדם, וכן נוכח באדישות דעת הקהל בגרמניה לפעולה צבאית. לכאורה היתה אפוא ו"מ ניצחון ליוזמת צ'מברלין ולנחישות החלטתו להביא לידי חלוקת צ'כוסלובקיה בדרך של הסכם בין-לאומי. הוועידה היתה קצרה, וההסכם היה דומה בעיקרו לתזכיר גודסברג, שלפני-כן נחשב לבלתי קביל. השינוי היה בכך שהוקמה גם ועדה בין-לאומית לפקח על העברת השטחים ועל משאלי העם בעוד שטחים, וכן הוחלט לערוב לגבולות החדשים. הצ'כים לא שותפו במשא-ומתן וקיבלו מסמך מוגמר לחתימה.

חלקם של הצ'כים, ובראשם הנשיא אדורד בנש, במהלך המשבר היה סביל. צ'כוסלובקיה היתה מחוייבת מבחינה חוזית ומבחינת המסורת הפוליטית שלה לשיתוף-פעולה עם הדמוקרטיה המערביות. היא תבעה מהן שלא להפקירה, ואולם, היא לא שקלה לכפות על צרפת מלחמה בכוח הברית שביניהן. דבר כזה היה מנוגד לדרכה ביחסי החוץ, והיא לא האמינה שתצליח בכך. עוד פחות מכן היתה צ'כוסלובקיה מוכנה להזעיק את בעלות-בריתה

השנייה, ברית-המועצות, שלא שותפה במהלכים השונים ובמשא-ומתן במינכן. בנש אף האמין, שאם יקבל עזרה מהסובייטים נגד גרמניה, יתמוך המערב בגרמניה נגדו. בנש, שהיה מאדריכלי מערכת הבריתות במזרח אירופה בראשות צרפת, ידע שלמעשה המערכת שוב אינה קיימת, וכי גורל צ'כוסלובקיה נגזר.

בשובו ממינכן נופף צ'מברלין בשדה התעופה בלונדון במסמך ההצהרה המשותפת לו ולהיטלר והכריז על 'שלום בזמננו'. בבריטניה ובצרפת נשמו הכול לרווחה כניצולים מסיוט המלחמה. רק מעטים התנגדו להסכם, ובהם אלפרד דאף קופר, שר הימייה, והוא התפטר. אבל אחרי ההסכם החלה דעת הקהל להתפכח. הסכם מינכן והשלמת כיבוש צ'כיה במרס 1939 היטו את מאזן הכוחות לטובת היטלר, והבהירו למדינאי המערב שהדרך למלחמה ודאית. היטלר זכה בביצורים החזקים ביותר באירופה, בתעשייה חזקה, במערכת תקשורת, במכרות פחם, באוצר הזהב הגדול של צ'כוסלובקיה ובערים מפותחות, והמערב איבד בעל-ברית עם חיל אוויר של 2,000 מטוסים וצבא מעולה של 35 דיוויזיות מצויידות היטב וכמיליון וחצי חיילים, וכן איבד אמינות בעיני בעלי-ברית קיימים ופוטנציאליים.

השלמת כיבוש צ'כיה במרס 1939 חשפה את כוונותיו האמיתיות של היטלר, וסיימה את עידן האשליות והפייסנות. ואולם, מאזן הכוחות החדש לטובתה של גרמניה איפשר להיטלר ולהמשיך בדרכי התוקפנות מתוך ביטחון, שגם אם ייאלץ להילחם יוכל להתמודד גם נגד כוחות המערב. לכמה שנים נתקיימה האמרה העתיקה, שהשולט בבוהמיה שולט באירופה.